

Kováts Eszter

ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola

Az angolszász viták jelentősége a magyar kormányzat „genderideológiára” hivatkozó mozgósításában és a hamis szembeállítások meghaladásában

A tanulmány arra tesz kísérletet, hogy leírja a főleg jobboldali és konzervatív európai, és egyre inkább afrikai és latin-amerikai mozgalmak beszédmódjában is megjelenő „genderideológia” ellenségképének kapcsolatát az elsősorban az angolszász országokban domináns progresszív feminista, LMBTQ és antirasszista aktivizmus kurrens jelenségeivel. Rövid elemzésben ezt a kapcsolatot igyekszem kimutatni. Amellett fogok érvelni, hogy ha ezt a kapcsolatot belátjuk, akkor fenntarthatatlanok azok a leggyakoribb értelmezések, hogy itt az antifeminizmus egy új megjelenési formájáról, vagy egy évtizedekkel ezelőtt megalkotott vatikáni diskurzus beüzemeléséről, vagy pusztán politikai stratégiáról lenne szó, ahol tényleges referencia nélkül kreált ellenségképről, és a már elért és még kivívandó nőjogok és LMBT-jogok elleni backlash-ről lenne szó. Egyenlőség-pártiak és -ellenesek, haladók és konzervatívok szembeállítása helyett olyan értelmezési keretre van szükség, amely integrálni tudja az egyenlőségért folytatott harcoknak a globális hatalmi rendbe való beágyazottságát, valamint a megfigyelt aktivizmus-trendek liberális, marxista és feminista kritikáit is. Az érvelés kifejtéséhez a magyar kormányt az ELTE-n induló társadalmi nemek tudománya szakkal és az Isztambuli Egyezményrel szemben megfogalmazott 2017-es, „genderideológiá”-ra hivatkozó propagandájának elemzésére támaszkodom.

Bevezetés

„Ha a nemi kvóta érvényesítése szükséges a pártlistákon, akkor mi van akkor, ha én nőként azonosítom magam? Vagy valamilyen másik neműnek, egyiknek a sokból?” Ezt a kérdést tette fel nekem a közelmúltban egy informális eseményen egy Jobbikhoz tartozó férfi politikus, hogy „tisztázzon egy, a feminista követelések közti ellentmondást”, miután be lettem neki mutatva, mint „gender kérdésekkel foglalkozó” valaki. Ez az eset nemcsak azt példázza, hogy a gender kifejezés gyűjtőanyaggá vált különböző politikai táborhoz tartozó emberek között, de azt is, hogy ellenzői számára ez összekapcsolódik

transznemű és queer emberek politikai követeléseivel.¹ Az ellentmondás, amelyre a politikus rámutatott, abban rejlik, hogy a közpolitikák (pl. a nemi kvóta) genderdefiníciója eltér a transz aktivisták követeléseinek megfogalmazásához szükséges definíciótól. Mivel Magyarországon a transz és genderqueer aktivizmus nem túl kiterjedt, vagy nem látszik a köztérben,² így ezek az ironikus utalások, amelyekkel egyébként tele van a kormányzati és jobboldali média, arra engednek következtetni, hogy más országok vitáinak recepciója zajlik, és befolyásolja a magyarországi közszereplők nézeteit és stratégiáit a gender mibenlétével és a gender fogalmára építő politikai követelésekkel kapcsolatban.

2012 óta számos európai és egyre inkább afrikai és latin-amerikai országban (Kuhar & Paternotte 2017) transznacionális mozgalmak megjelenését figyelhettük meg, melyek célpontjába, kontextustól függően, a nők reprodukciós jogai, LMBT-ügyek, szexuális nevelési tananyagok, új reprodukciós technikák, a nemi alapú erőszak megelőzése és felszámolása, a társadalmi nemek tudománya tanszékek közfinanszírozása és a *gender mainstreaming* kerültek. Ezeket a látszólag helyi követelésekre reagáló és eltérő mozgósításokat a résztvevők a „genderideológia”, a „genderelmélet” vagy a „genderizmus” fenyegető ellenségképével kötötték össze (Kuhar & Paternotte 2017, 5). Magyarországon mindhárom kifejezés használatos.

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy leírja a főleg jobboldali és konzervatív mozgalmak „genderideológia” ellenségképének a kapcsolatát az elsősorban az angolszász országokban elterjedt progresszív feminista, LMBTQ és antirasszista aktivizmus kurrens felfogásaival. A brit, amerikai és német ún. progresszív aktivizmusban elterjedt jelszavak vagy politikai követelések, amelyekről szó lesz: a gender fogalmának identitásként való értelmezése; nem-bináris nemi identitások; gyerekek növekvő arányú gender diszfória diagnózisa; az identitáspolitiká mint a hatalmi egyenlőtlenségek felszámolásáért folytatott küzdelmek kitüntetett terepe; az interszekcionalitás fogalmának a beszélő pozícionáltságára és a különböző csoportidentitások összeadására való redukálása; a *no-platforming* (kb. meghívás visszavonása);

¹ A gender fogalom identitásként való értelmezéséhez és annak pluralitásához lásd pl. Green 2006, 231–248. A gender fogalmát ez a tanulmány adott személy identitásérzéseként és annak kifejezéseként definiálja: „gender refers to a person’s felt sense of identity and expression” (Green 2006, 247).

² A *Transzpont*, *Transvanilla*, és a queer-leszbikus *qlit* szervezetek — mindegyikük elsősorban online tevékenykedik, kevésbé láthatóak politikai akciókkal és megnyilvánulásokkal a köztérben, marginalizáltak vagy nincsenek jelen az LMBT Szövetség ernyőszervezetben. Ez a jövőben változhat, amennyiben például az Amnesty International egyik magyarországi munkatársa például 2017 decemberében azt mondta egy a nők emberi jogairól szóló vitán, hogy a 2018-as év egyik fő témája lesz számukra a transz láthatóság növelése (ld.: „A nők jogai” 2017).

biztonságos terek (*safe space*); mikroagressziók; *misgendering* (kb. transzneműek és magukat nem-binárisként azonosítók nemének/névmásának szándékos vagy szándékolatlan elrontása); kulturális elbirtoklás (*cultural appropriation*), *trigger warning* (kb. figyelmeztetés a nyugalom megzavarására alkalmas tényezőkre), politikai korrektség, *critical whiteness* (kb. a fehérség kritikus értelmezése). Ezeket itt nem fejtem ki részletesen, hiszen mind a társadalmi igazságosságért folytatott mozgalmak látható, mainstream formái számos országban. Leginkább az Egyesült Államok egyetemi kampuszairól ismert, a szólásszabadság válságára utaló jelenségek ezek (a fogalmak első magyar nyelvű részletes tudományos áttekintését ld.: Balogh & Dinók 2017).

Bár részben a gender studies fogalmait használják az aktivizmusban, ezek a fogalmak és követelések önálló életet élnek az aktivizmusban, és nem feltétlenül reflektálnak a tudományterületen belüli koncepcionális vitákra, vagy éppen az interszekcionalitás fogalmával kapcsolatos gazdag tudományos irodalomra. A jobboldali mozgalmak sem az elméleti irodalmat támadják, hanem ezeket az aktivista jelenségeket sorolják a „genderideológia” vagy a „píszí” (*poitical correctness*) alá, vagy, ami még aggasztóbb, a gender studies elméleteinek tulajdonítják ezeket az aktivista követeléseket. Pontosan ezen áttételes és politikailag motivált recepció miatt jelentenek kihívást a tudományos gondolkodásra, és vetik fel a genderfogalom újragondolásának szükségességét.

A konzervatív szereplők a gender fogalmát elutasítják, már a nemi sztereotípiák elleni küzdelemben is a „megválasztható nemi identitások” trójai falovát látják. Ezért úgy tűnhet, mintha kizárólag annak a régi antifeminista törekvésnek találnának új nyelvet, mely szerint a nemeiket kizárólag biológiainak gondolják el, és minden nemi szerepet abból vezetnék le; és mintha ez az új nyelv egy valós referencia nélküli szalmabáb kreálásában materializálódna. Ezzel szemben én amellett fogok érvelni, hogy a jobboldali ellenségkép-gyártás és az ún. progresszív aktivizmus fentebb felsorolt jelenségei közti kapcsolat abban áll, hogy *létezik* az a típusú aktivizmus és léteznek azok a típusú genderdefiníciók, amelyekre a jobboldali kormányzat hivatkozik. Sőt, a propagandagépezet szereplői olvassák az elsődleges forrásokat — a nyugat-európai progresszív szereplők megszólalásait, követeléseit, azokat idézik, és azokból gyártanak egy bulvárosított, „nézd, mivé vált a Nyugat” ijesztő képet. Ha ezt a kapcsolatot belátjuk, akkor fenntarthatatlanok azok a leggyakoribb értelmezések, hogy itt az antifeminizmus egy új megjelenési formájáról, vagy egy évtizedekkel ezelőtt megalkotott vatikáni diskurzus beüzemeléséről, aktiválásáról, vagy egy pusztán politikai stratégiáról, valósreferencia nélküli, kreált ellenségképről, és a már elért nőjogok és LMBT-jogok elleni *backlash*ről, az ezekben való fejlődés akadályozásáról lenne szó. Egyenlőség-pártiak és -ellenesek, haladók és

konzervatívok szembeállítására helyett egy olyan értelmezési keretre van szükség, amely integrálni tudja az egyenlőségért folytatott harcoknak a globális hatalmi rendbe való beágyazottságát, valamint a megfigyelt aktivizmus-trendek liberális, marxista és feminista kritikáit is. Egy olyan értelmezési keret kell, amely láthatóvá teszi, hogyan foglyai ugyanannak a logikának és termelik ki ugyanazt a jelentést a látszólag szembenálló felek.

A téma összetettségéből és interdiszciplináris jellegéből adódóan csak problémafelvetésre és az említett egyetlen aspektusra koncentrálok. A gender studies-on belüli koncepcionális viták áttekintésére nem vállalkozhatom, a témafelvetésből adódóan azonban röviden ki kell térni arra, hogy milyen genderdefiníciók vannak jelen a köztérben, szakpolitikákban és progresszív aktivizmusban.

Amióta csak a gender fogalmát használja a tudomány, a feminista aktivizmus és a nemek egyenlőségének előmozdítására törekvő szakpolitikák, azóta fennáll a definíció pluralitása, vagyis hogy nem ugyanabban az értelemben használják a különféle szereplők. A szóhasználat jellemzőit véleményem szerint négy pontban lehet megragadni. Az angol nyelvű kontextusban nagyon elterjedt a gender fogalmának a biológiai nem (*sex*) helyetti használata, a szexuális aktusra való asszociációkat elkerülendő (amikor például nemi kvótákról (*gender quota*) beszélünk, akkor a biológiai nő-férfi arányt értjük alatta). Másodszor, gyakran pusztán a *nő* szó szinonimája a gender, például a szakpolitikai elemzésekben a gender elemzés gyakran arra szolgál, hogy leírják, ez vagy az az intézkedés hogyan érintené a nőket (nem a nemek közti viszonyokat). Harmadszor, elemzési kategória, a „nemek szerinti megkülönböztetés alapvetően társadalmi jellegének” (Scott 2001, 127) leírására, azoknak a hatalmi viszonyoknak, szerepeknek, lehetőségeknek, korlátoknak a megragadására, amelyeket nőkhöz és férfiakhoz rendel az adott társadalom (például ha nemi alapú erőszakról beszélünk, akkor arra utalunk, hogy az erőszaknak bizonyos formái a társadalom patriarchális rendjében gyökereznek). Negyedszer, a transz- és queer-aktivizmusban sokan a nemi identitás (*gender identity*) szinonimájaként használják, vagyis hogy valaki azonosul-e születés kori, biológiai nemével.³ A magyar kontextusban ez utóbbira példa a Transzvanilla Egyesület genderqueer szócikke.⁴

A gender jelentésének ez a sokfélesége az aktivizmusban, a közpolitikában és a tudományban hozzájárul a fogalom körüli zavarhoz — amelyet azután kiaknáznak azok a politikai szereplők, amelyek nem az aktivizmus, szakpolitikák és tudomány világában és ezek között zajló fogalmi

³ Az angolszász országokban és Németországban heves vita zajlik a harmadik és a negyedik definíciót helyesnek tartó aktivisták között, lásd két tudományos összefoglalását a vitának: egyik oldalon Bettcher & Styker 2016, a másikon Reilly-Cooper 2016.

⁴ <http://transvanilla.hu/genderqueer/genderqueer-identitasok>

viták tisztázásában érdekeltek, és helyette megalkotják a „genderideológusok” homogén ellenségképét.

A jobboldali mozgalmak transznacionális karaktere, a diskurzusok, gyakorlatok országhatárokon és konkrét ügyeken átívelő volta egyre több kutatót győz meg arról, hogy nem elkülönült esetekről, hanem egy transznacionális és összefüggő jelenségről van szó (Hark & Villa 2015; Kuhar & Paternotte 2017). Ezért nem is szerencsés pusztán az adott ország politikai kontextusában keresni a mozgalmak megértésének a kulcsát (Kováts 2017a). Most mégis Magyarországot választom esettanulmányul, abból kiindulva, hogy a tanulmányban vizsgált jelenségek a magyar kontextuson túlnyúló következtetésekkel is járhatnak az anti-emancipatorikus jobboldal globális erősödésével kapcsolatban.

Ugyanakkor a mozgalmak megnevezésére még röviden ki kell térnem, annál is inkább, mert korábban ezekre a mozgalmakra én is mint „genderellenes mozgalmakra” utaltam, azonban a mozgalmak megjelölésére már nem tartom alkalmasnak ezt a kifejezést (Kováts 2017b). Egyrészt azért nem, mert azt sugallja, mintha szimmetrikus viszony volna a fogalmak használatában: mintha *mi*, genderpártiak és *ők*, genderellenesek ugyanazt értenék alatta (Scheele 2016, 3–4). Másrészt adottnak tekinti a *mi*-t és az *ők*-et, ami elfedi, hogy az ún. progresszív oldalon is sok ellenzője van a fentebb felsorolt, társadalmi igazságosságért folytatott aktivizmus jelenségeinek,⁵ és így újratermel egy hamis dichotómiát. Addig is, amíg találunk egy olyan fogalmat, amely képes egy tágabb válságjelenség tüneteként, a jobboldali populizmus erősödésének kontextusában és az ún. progresszív oldalról érkező kritikákra is reflektálva megragadni ezeket a mozgalmakat, körülírásokat fogok alkalmazni a szereplők és a diskurzusok leírására, amelyek a „genderideológia” ellenségképe ellen szerveződnek.

A tanulmány a 2017-es év két fő kormányzati „genderideológia”-ellenes kampányát elemzi a külföldi befolyással szemben hirdetett szabadságharc kontextusában. Ez a két fő ügy az Isztambuli Egyezmény ratifikációja és az ELTÉ-n induló Gender studies MA program indulása voltak, ezek ellen szállt hadba a kormányzat, a kormányzati média (Polyák & Urbán 2016) és a kormányzati civil szervezetek (Metz 2015; Varga 2016) hathatós közreműködésével. Az empirikus anyag arra enged következtetni, hogy a jelenség nem pusztán ellenségkép-képző politikai stratégia (Kováts & Soós 2014), nem is a feminizmus lejáratásának újféle megjelenési formája (Barát 2015), és nem is egy évtizedekkel ezelőtt megalkotott vatikáni diskurzus aktiválása (Kuhar & Paternotte 2017). Ahogy az alábbiakból kitűnik majd, e

---

⁵ A genderre identitásként tekintő aktivizmust hívják bizonyos baloldali/feminista kritikusai is genderideológiának (idézőjel nélkül), ld.: „Gender is not an identity” 2016; vagy gender identitás ideológiának, ld.: Murphy 2018.

leggyakoribb három értelmezés mind leír valami fontosat, ámde egyik sem ragadja meg a jelenséget teljes komplexitásában. Míg a politikai célú ellenségkép-képzés vagy a feminizmus lejáratásának új módja részben magyarázó erővel bír, addig a vatikáni diskurzus aktiválásának elmélete nem, amennyiben a kurrens ellenségképész progresszív diskurzusokra hivatkozik. Ettől függetlenül nem kizárt, hogy a konzervatív szereplőknek „a közelgő veszélyre való érzékenyítésében” a katolikus diskurzusnak szerepe volt.

Az alábbiakban azt fejtém ki, hogy a kormányzati ellenségképész diskurzusban aktuális, elsősorban egyesült államokbeli, brit, kanadai és németországi törvényhozási és aktivista jelenségek recepciója is zajlik. Ezek a valós események vagy trendek kerülnek lefordításra a kormányzat céljaival összhangban, hogy fenntartsa a háborús narratívát és fenyegetettség-érzetet, a „migránsválságra” épített gyűlöletkampány mellett (Kováts & Pető 2017; Malomvölgyi, 2017).

A „genderideológia” diskurzusa Magyarországon 2017-ben

Bár a diskurzus rendszertelenül újra és újra felbukkant 2010 óta (a kronológiáért lásd Félix 2015; Kováts & Pető 2017), többen azt jósoltuk, hogy ha ez mozgalomként is manifesztálódik Magyarországon, akkor a legtöbb országgal ellentétben nem alulról fog szerveződni, illetve nem vallási szereplők fogják kezdeményezni, hanem a Fidesz-KDNP kormányzat (Kováts & Soós 2014; Kováts & Pető, 2017) saját médiája (Polyák & Urbán 2017) és „civil szektora” (Metz, 2015), pl. az Alapjogokért Központ (Varga 2016) segítségével. Pontosan ez történt 2017-ben, az Isztambuli Egyezmény ratifikációjának elutasítása és az ELTE Társadalmi Nemek Tudománya mesterszak indulása kapcsán.

2016 decemberében Orbán Viktor miniszterelnök bejelentette, hogy 2017 a Soros Györggyel és az általa képviselt érdekekkel és célkitűzésekkel való leszámolás éve lesz („Ki a faszagyerek” 2016). Ígéretéhez híven, 2017 februárjában indult a kampány Soros György személye ellen: plakátokkal, nemzeti konzultációval, 2018 februárjára pedig az úgynevezett Stop Soros törvény szövege is elkészült a Soros György nevéhez köthető szervezetek által (is) finanszírozott civil szervezetek ellen, amelyet 2018 májusában várhatóan el is fognak fogadni majd. Ebben a kontextusban került a szintén Soros által alapított Közép-Európai Egyetem (CEU) is összetűzés alá, valamint a liberális értékek, köztük is elsősorban az LMBTQ ügyek. A „genderideológia” azoknak az eszközöknek a sorába illeszkedett, amelyeken keresztül a kormányzat megkülönböztette magát a „romlott nyugattól”, illetve tágabb értelemben, a liberális demokráciától. Soros alakján, és rajta keresztül a CEU, az LMBTQ-ügyek, a civil szervezetek, illetve a „genderideológia” állítólagos

fenyegetésének emlegetésén keresztül tudott új, mobilizálásra alkalmas ellenségképet felmutatni a migrációs fenyegetettség (időleges) kifulladására után.

ELTE, Társadalmi Nemek Tudománya szak

A 2011-es felsőoktatási törvény CEU ellen megalkotott módosításának 2017. márciusi benyújtását megelőzően, 2017 februárjában került az ELTE Társadalmi Nemek Tudománya szakja a kormánypropaganda homlokterébe, a 2017/18-as tanévre való jelentkezések lezárása előtt néhány nappal (Sümeghi 2017a). A kormányajtóban megjelenő felvezető cikkek után először a kisebbik koalíciós partner, a KDNP ifjúsági tagozata, az Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség (IKSZ) írt egy nyílt levelet az egyetem rektorának a szak ellen („IKSZ: Az ELTE kiszolgálja” 2017). Sürgették a rektort, hogy hagyja abba „a gender- és meleglobbi nyomulásának” kiszolgálását:

Önök, a vezetőség úgy döntöttek, hogy a magyar társadalom számára semmilyen haszonnal nem bíró, egy *politikai korrektségtől megfojtott*, tudománynak álcázott, félrecsúsított témával szeretnének foglalkozni mesterképzés keretében. Nem gondoljuk, hogy Magyarország megengedheti magának azt a luxust, amit néhány skandináv ország, hogy közéleti témái legfontosabbja *a mellékebhységek jelzései*, illetve, hogy minél több semleges játékot, tankönyvet állítsanak elő, nehogy véletlenül *befolyásolják a kisfiúk és kislányok saját nemükből való tartozását*. Szögezzük le, hogy *biológiai nemek vannak, nem társadalmiak*, így az elnevezés is megtévesztő, hamis. („IKSZ: Az ELTE kiszolgálja” 2017; kiemelés tőlem, K.E.)

Innentől fogva heteken keresztül hangos volt a kormányzati televízió, rádió, nyomtatott és online sajtó a témától. Kövér Van-Til Ágnes, a Szociális Munka Tanszék oktatója, az induló program szakigazgatója egyik első tévéinterjújában az ECHO TV-n azt a kérdést kapta indításképp, hogy miért indul olyan program, amely *a magyar társadalomnak mindössze 0,3%-át érinti* — a riporter ezzel nyilvánvalóan a transzneműek társadalmon belüli becsült arányára utalt („Genderszak indul” 2017). A társadalmi nemek tudománya körüli vita szinte teljesen ignorálta a tudományterület tartalmával kapcsolatos kérdéseket. Egyetlen cikket kivéve (Szilvay 2017),⁶ nem jelent meg komolyabb vita a szak (feltételezett) képzési tartalmaival, illetve a queerelmélettel kapcsolatban (ahogyan például történt Franciaországban, ld.: Perreau 2016). A kormányzati ellenállás a hagyományos családmódel fenyegetettségével

⁶ A cikket ugyanaz az újságíró írta, aki egy évvel korábban *A melegházasság ellen* címmel jelentetett meg könyvet, 2015-ben pedig a queer fogalmáról írt cikket.

riogatott, vagy a transz- és queeraktivizmus külföldi jelenségeit emlegette fel a gender studies tananyagaként.

A heves viták ellenére nem követte kormányzati cselekvés a hangulatkeltést. Az emberi erőforrások minisztere (aki korábban az akkreditációs folyamat végső állomásaként aláírta a gender studies szak akkreditációját) nőnapon azt nyilatkozta, hogy „ellenzi a kormány a genderképzést, *az emberek nőnek és férfinak születnek*. Ezért a kormány nemet mond a társadalmi nemekre, de igent a társadalmi szerepekre” (Mázsár 2017).⁷ Az MA program 2017 szeptemberében zökkenőmentesen elindult egy tucatnyi hallgatóval. Időről időre jelennek meg cikkek a jobboldali és kormányzati médiában a feltételezett tananyaggal kapcsolatban, azt erősítve, hogy a gender studies és a „genderideológia” a politikai korrektségről, nem-bináris nemi identitásokról, *misgendering*ről, *no platforming*ről szólna, a cikkekben szerepeltetett liberális vagy progresszív oldalakra vezető hyperlinkekkel, köztük a vulgárinterszekcionalista *Everyday Feminism*-re⁸ vagy nem-bináris performerek oldalaira („Genderek népe” 2017). A jobboldali lejárató cikkek ezzel az áttétellel veszik át tehát őket, és ruházzák fel jelentésekkel.

⁷ Az idézetből nem teljesen egyértelmű, hogy arra gondolt, hogy ellene van a végtelen számú gendernek, de mellette annak a koncepciónak, hogy nemi szerepek vannak (és azok változhatnak), vagy pedig, hogy ellenzi a gendert, és amellet van, hogy vannak természetes nemi szerepek. Az utóbbi mellett szólnak a kormányzat konzervatív megnyilvánulásai, de az előbbit sem lehet kizárni, például az alapján, ahogyan Rétvári Bence a Jobbik képviselőinek írásbeli kérdésére felelt a „genderelméletéről” 2016 szeptemberében: „Az utóbbi években bizonyos körök igyekeznek eltorzítani a „gender” eredeti jelentését és olyan elveket vallanak, amelyek esetenként akár a nők és férfiak biológiai adottságait is megkérdőjelezzik, a nemeket próbálják összemosni és újabb „nemeket” határoznak meg. Emellett évezredek nyelvi struktúrákat akarnak megváltoztatni (lásd pl. a svéd vagy angol fejleményeket a *semleges névmás használata* irányában vagy a nemre nem utaló keresztnemek meghonosítását) és agresszív akciókat szerveznek a keresztény értékek ellen. Újabban a *transzneműség* érdekében alakult ki józannak már egyáltalán nem nevezhet ő erőteljes propaganda tevékenység. Mindezek igen távol állnak a nők és férfiak közötti társadalmi egyenlőség és az egyenlő bánásmód megteremtésétől. Mi a *biológia rendje szerinti természetesség* talaján állunk?” (Rétvári 2016). (A kiemeléseim a külföldi trendek recepcióit jelzik, az első mondatban pedig „a gender eredeti jelentése” és az utolsó előtti mondat a nők és férfiak önti társadalmi egyenlőségéről pedig arra utalnak, hogy a kormányzat nem a nemek egyenlőségét utasítja el.)

⁸ Vulgárinterszekcionalista alatt azt értem, hogy az interszekcionalitás hasznos és komplex fogalmát az aktivizmus egyes képviselői gyakran leegyszerűsítik egy mechanikus eszközzre: különböző csoportidentitások összehadható listájára és a beszélő pozicionalitására miközben a társadalmi hatalmi viszonyokat és vitákban betölthető álláspontokat determinisztikus módon írják le, az embert binárisok két oldalán, a férfi-nő, heteroszexuális-homoszexuális, cisz-transz, fehér-fekete elgondolva. Ennek felfogásnak számos kritikája van az aktivizmusban is, de a tudományos irodalomban is, ld. pl.: Hark & Villa, 2017; Feró, Gregor & Kovács 2017.

Isztambuli Egyezmény

Az Európa Tanácsnak a nők elleni és családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról szóló isztambuli egyezményét a magyar kormány 2014 márciusában írta alá.⁹ Azóta a nőjogi szervezetek rendszeres kérdésére mindig azt a választ adta a kormányzat, hogy a ratifikáció előkészítés alatt van, és hamarosan sor kerül rá. A folyamatos halogatás azt a benyomást kelti, mintha nem lett volna gazdája az ügynek a kormányzati struktúrában vagy legalábbis nem élvezett volna prioritást. Ennek fényében az egyezmény összekötése a „genderideológia” vádjával kapóra jöhetett, mintegy ideológiai megalapozásul annak, hogy ne tegyen az ügyben semmit. Az utolsó alkalom, amikor a kormánykoalíció megerősítette, hogy az egyezmény ratifikációja nem sokat várat már magára, 2017. február 1-jén történt, amikor is Vas István parlamenti képviselő, az Országgyűlés Igazságügyi Bizottságának Fideszes alelnöke jelentette be a küszöbön álló törvénybe iktatást.¹⁰ Mégis, néhány héttel később az egyezmény már a „genderideológia trójai falovává” avanszált, egy olyan évrendszerben, amelyet jól ismerünk más országokból.

Ez a fordulat a transznacionális konzervatív szervezetnek, a [CitizenGO](#)-nak az egyezmény „veszélyeire” figyelmet felhívó és a ratifikáció elutasítását követelő petíciója után következett be, így ez is szerepet játszhatott benne, de valószínűleg az is, hogy az Isztambuli Egyezmény ügye is beépíthető lett a kormány új mobilizációs stratégiájába. Míg a kormány jogosan várhatta, hogy nem fognak tömegtüntetések következni, ha eláll a ratifikációtól, ez a diszkurzív váltás lehetővé tette számára, hogy újra csak a nemzeti szuverenitás őrzőjeként és a külföldi befolyás elleni küzdelem fáradhatatlan harcosaként stilizálhassa magát azzal, hogy egy újabb, a magyarok értékrendjétől idegen egyezményt utasít el.

„Az Isztambuli Egyezmény törvénybe iktatása a gender ideológia trójai falovát jelentheti Magyarország számára” — ezt a címet viselte a CitizenGO 2017. február 23-án publikált petíciója („Az Isztambuli Egyezmény” 2017) 2018 májusában 6900 aláírást számlál.¹¹

A petíció szövegét és az aláírások állását 2017 márciusában Fideszes, KDNP-s és Jobbikos képviselők bevitték a Parlament Igazságügyi Bizottságnak az ülésére, ahol ismét téma volt az egyezmény. Ez egyidőben

---

⁹ Az isztambuli egyezmény körüli „genderideológia”-vád genealógiájához ld.: Antoni 2017a. Megjegyzendő, hogy ez nem magyar sajátosság, ugyanezek az érvek kerültek elő például Lengyelországban, Szlovákiában és Horvátországban is.

¹⁰ A videót a Fidesz youtube-csatornája publikálta, ld.: „A Fidesz Támogatja” 2017.

¹¹ Összehasonlításképp, az EU genderstratégiája 2016-2020-ra való meghosszabbítását sürgető ún. Noichl-beszámoló elleni petíció csaknem 100 ezer aláírást gyűjtött, ld.: „Közelségi EU szavazás” 2015.

zajlott a CEU budapesti létezését és az ELTE Társadalmi Nemek Tudománya képzésének bevezetését célzó támadásokkal, melyeknek szintén hatása lehetett a vitára.

A CitizenGO petíciójának szövege az Emberi Méltóság Központ 10-oldalas állásfoglalását („Az Emberi Méltóság Központ állásfoglalása” 2017) foglalja össze röviden az egyezményvel kapcsolatban. A CitizenGO és az Emberi Méltóság Központ elnöke egyébként ugyanaz a személy, Frivaldszky Edit. Az állásfoglalás pedig az Igazságügyi Minisztérium felhívására készült, amely felkérte a civil szervezeteket, hogy kommentálják az egyezményt a ratifikációról való döntés előtt. Az Isztambuli Egyezmény ratifikációjának ellenzését kimondó állásfoglalás két fő érve, hogy (1) az Egyezmény diszkriminálja a férfiakat és (2) a nem-konszenzusos, félreérthető gender fogalmát használja, amit elvlaszt a biológiai nemtől, sőt attól függetlennek tételez. A nemi sztereotípiákra való utalás, azok elleni küzdelem megnyitná az utat a radikálisabb követelések előtt, nevezetesen, hogy az ember megválaszthatná a nemi identitását („A definíció szerint a ‘nem’ egy szociális konstrukció, amely változó lehet, és amely lényegében független a biológiai valóságtól (attól, hogy valaki férfi-e vagy nő). E definíció elfogadása magával hozhatja a férfiak és a nők közti természetes különbségek tagadását is” („Az Emberi Méltóság Központ állásfoglalása” 2017, 4–5).

Az Alapjogokért Központot a szakirodalom a magyar kormány egyik álcivil szervezeteként, GONGO-ként azonosított be (Varga 2016, 244–245). A GONGO-knak (*Government Organized NGOs*, azaz kormányzat által megszervezett NGO-knak) lehetnek hasznos tevékenységei, például állami feladatok kiszervezésével, míg egy alcsoportjuk, az álcivil szervezetek azt az explicit célt követik, hogy megtévesszék a választókat a médiában, munkatársaikat úgy mutatva be, mintha objektívek és a kormányzattól függetlenek lennének (Varga 2016, 238). Amióta Magyarországon az állam megkülönböztethetetlen a kormánypártoktól, azóta ezek a szervezetek propagandacélt szolgálnak, a kormányzat intézkedéseit „szakértőkként” értékelve. Az Alapjogokért Központ is ezt végzi, rendszeresen kommentálja, és beszámolóiban igazolja a kormányzat intézkedéseit (Varga 2016, 245). 2017 májusában publikált a Központ egy állásfoglalást az Isztambuli Egyezményről, „Nem a genderegylezményre” (2017) címmel. A szervezet azt javasolja a kormánynak, hogy ne terjessze az Országgyűlés elé az egyezményt:

Az Európa Tanács égisze alatt elfogadott Egyezmény ugyanis bár látszólag a nőekkel szembeni erőszak ellen lép fel, célja valójában a hagyományos családmódel lebontása minden európai államban. Bár a józan ész alapján nyilvánvaló, hogy *mindössze két teremtett nem létezik*, a szóban forgó egyezmény a teremtés tényét semmibe véve elvetné a biológiai nemek fogalmát és helyettük a társadalmi nemeket vezetné be a jogba: *többé senki sem lehetne*

egyszerűen férfi vagy nő, hanem a végtelen számú, mesterségesen kreált gender-kategóriák egyikébe tartozna. („Nem a gendermegállapításra” 2017, 1; kiemelés tőlem, K.E.)

Jelen tanulmánynak nem témája a különböző feminista szereplők állásfoglalásainak és stratégiáinak elemzése, itt most csak egyetlen cikkre utalnék, amely pontosan a genderdefiníciók körüli vitában foglal állást. Nógrádi Noá (2017) elmagyarázta, hogy az Egyezmény genderdefiníciója nem a genderidentitás; senki nem választhatja meg a genderét, lévén, hogy ez egy elemzési kategória, amely a női/ férfi lét kontextuális és kulturális sajátosságait hivatott megragadni (a bevezető vázlatos áttekintése alapján: nem a négyes, hanem a hármas jelentésről van itt szó). Ezért a ratifikáció, érvel a szerző, nem vezetne transznemű identitásokhoz (sőt, genderdefiníciója ellent is mond a transznemű követeléseknek), mert a férfiak és nők közötti hatalmi viszonyokra vonatkozik, annak alapján, hogy valaki nőnek vagy férfinak születik (Nógrádi 2017).

Az egyezmény ratifikációját elhalasztották, és 2017 novemberében Németh Szilárd, a Fidesz egyik alelnöke bejelentette a tévében, hogy soha nem fogják támogatni és ratifikálni az Egyezményt („Németh Szilárd: Soha nem” 2017). Az a tény, hogy Németh vitte ezt az ügyet és nem a témáért felelős Novák Katalin államtitkár, arra enged következtetni, hogy a kormány hagyott magának egy menekülő útvonalat, ha a jövőben mégis megváltoztatná az álláspontját valami oknál fogva.

2018 februárjában a kormányzat meglepő szövetségesre talált az Isztambuli Egyezmény elleni küzdelemben. Bár Terry Reintke, az Európai Parlament zöld frakciójához tartozó képviselő a magyar nők jogaiért kívánt felszólalni, az ellentétes hatást érte el. Az EP nők jogaival foglalkozó FEMM-bizottsága 2018. február 13-14-én Budapesten járt a nők jogainak magyarországi helyzetét feltárandó (Biró 2018). Terry Reintke egy Facebook-posztban emlékezett meg a kormányzat képviselőivel való tárgyalásról, amelyben a poszt tanúsága szerint igazolta a kormányzat ürügyét az egyezmény nem-ratifikálására (Reintke 2018). Bár az egyezmény egyértelműen a nők és férfiak közötti hatalmi viszonyok leírására használatos fogalomként definiálja a gendert, Reintke, amikor a kormányzat képviselői az Egyezmény ellen azt vetik fel, hogy az tagadja, hogy csak két biológiai nem lenne, nem az Egyezmény genderdefiníciója mellett áll ki, hanem amellett, hogy vannak transznemű és nem-bináris emberek is (bár róluk nem szól az egyezmény).

„Genderideológia” diskurzus a nők jogain túl

Szemben a legtöbb országgal, ahol alulról szerveződő és/vagy vallási szervezetekhez kötődő mozgalmak mobilizálnak progresszívnek számító törvényjavaslatok ellen, Magyarországon a kormány az, amely a veszély érzetét fenntartja, hogy ő lehessen az, amely megvédi Magyarországot a fenyegetéstől. A mobilizáció nem az utcákon történik, hanem a kormányzat médiatúlsúlyát és GONGO-it felhasználva, és költséges „nemzeti konzultációkat” szervezve (legutóbb az állítólagos „Soros-Terv” ellen), saját álcivil szférája segítségével.

Ahogy a fent idézetekben az Isztambuli Egyezményrel és az első magyar gender studies programmal szemben felsorakoztatott érvek dőlt betűvel kiemelt részei láthatóvá teszik, a diskurzus az angolszász országokban zajló vitákra, elsősorban a politikai korrektséggel és a transznemű és nem-bináris nemi identitásokkal kapcsolatos vitákra, követelésekre tesz utalásokat (Balogh & Dinók 2017), sőt néhol a gender fogalmának különböző jelentéseit is problematizálja. Ami szembeötlő, hogy mindeközben nők jogaira nincsen utalás. Míg az Egyezmény ratifikációjának elmaradása gyakorlati értelemben károkkal jár a nők számára (az erőszak megfékezéséhez szükséges infrastruktúra kiépítésének elmaradásával), addig az egyezményellenes diskurzus nem utal a nők helyére, vagy hogy mit tehetnek vagy nem a társadalomban. Az is elképzelhető, hogy expliciten kimondani, hogy a nők elleni erőszak megfékezése nem prioritás vagy nincs rá pénz, nem lenne *politikailag korrekt* még ennek a kormányzatnak sem, így jól jött neki a készen kapott diskurzus ürügynek: ha társadalmilag is meghatározott nemi szerepekről beszélünk, akkor az következő lépésben a nem szabad megválasztásához vezethetne. Ahogy az idézetek mutatták, a pozicionalitásokra fókuszáló, a hatalmi viszonyokat mechanikusan leíró interszekcionalitással operáló, a gendert identitásként definiáló aktivizmus recepciója zajlik itt — hozzáillesztve a kormányzat céljaihoz: mobilizációra alkalmas ellenségkép-gyártás, illetve az Isztambuli Egyezmény nem-ratifikálásnak legitimálása folyik. Olyan létező aktivizmusra történik utalás, amely a gendernek nem a szakpolitikai elemzésekben szokásos definícióját használja — ez utóbbiban a biológiai nem adott, a társadalmi nem pedig a biológiai nemekhez rendelt szerepeket, elvárásokat, lehetőségeket jelenti. Ehelyett a kormány saját politikai céljaihoz igazítva annak az aktivizmusnak a genderdefinícióját veszi alapul, amelyben a biológiai és a társadalmi nem különválasztása már nem elemzési, hanem gyakorlati, vagyis hogy a testtől független lenne az ember neme — a neme pedig az, amit az identitása diktál.

Természetesen írott dokumentumokból és nyilvános megszólalásokból nem lehet következtetni az ilyen kommunikációs műveletek mögötti valós politikai motívumokra. Mindenesetre az biztonsággal

megállapítható, hogy a kormányzat hivatkozási alapja, az, amit támad (a felszínen vagy valóban), nem egy fantom, nem a való életben referencia nélkül kreált ellenségkép, hanem valóban létező aktivizmus megnyilvánulási formáira támaszkodik. Ha ezt belátjuk, akkor újabb értelmezések előtt nyílik meg az út, amelyek túlmutatnak a konzervatívok vs. progresszívek szembeállításának keretén.

2017 tavasza óta konkrét ügyek hiányában alábbhagyott a „genderideológia” elleni mozgósítás. A kormányzati propagandasajtó részletes elemzése azonban feltárja, hogy napirenden tartják az ‘ügyet’ azért.¹² Napi rendszerességgel jelennek meg cikkek a „genderideológiára” hivatkozva, olyan témákban, mint az, hogy 2017 a South Park megelevenedésének éve volt, gúnyolódva a *safe space*-kultúrán („A genderkurzus éve” 2018); a *misgendering* jelenségén (Máté T. 2017; Székelyné Csuka & Székely 2017); a genderidentitásokra való érzékenyítésen a brit iskolákban („Anglikán egyház” 2017; Sümeghi 2017b); azon, hogy a gendersemleges lett a legidegesítőbb szónak választva Hollandiában (Pörge 2017), stb. Ezekből úgy tűnik, hogy a jobboldal pontosan követi a progresszív aktivizmus jelenségeit és saját céljaira használja, amelyben egyetlen homogén masszaként ábrázolható minden liberális, baloldali, feminista és LGBT-aktivista, és amely alkalmas félelem vagy düh keltésére, bulvár stílusban, a „mivé lett a Nyugat” szellemében. Habár mainstream/liberális oldalakat linkelnek gyakran ezekből az országokból, az adott ügyek körül kibontakozó ottani társadalmi vitákat, beleértve a feminista vagy LGBT oldalról érkező kritikákat, eleve figyelmen kívül hagyják.

A hamis szembeállítások meghaladásának szükségessége

Dacára annak, hogy felbecsülhetetlen értékűek azok a kutatások, amelyek már feltárták a „genderideológia” diskurzus történelmi gyökereit és az ellene szerveződő mozgalmak transznacionális kapcsolatait, a fentebb röviden szemléltetett magyar eset azt bizonyítja, hogy nem elégséges ezeket sem pusztán az antifeminizmus, sem pusztán egy régen megalkotott diskurzus aktiválásának tekinteni. A magyar esetben van direkt kapcsolat a kormányzati propaganda és ellenségkeresés és az angol-amerikai viták között, amennyiben előbbi az utóbbiakra hivatkozik. Az ún. progresszív aktivizmusnak ezeket a trendjeit liberális oldalról, baloldaltól és feminista oldalról is bírálják szép számmal, úgyhogy annál is nehezebb ezen jelenségek jobboldali démonizálását pusztán egy homogenizáló és valósággal semmilyen kapcsolatot nem ápoló

---

¹² A kormányzathoz köthető sajtó genderrel kapcsolatos tartalmainak részletes elemzését egy folyamatban lévő tanulmányban végzem el.

ellenségképnek tekinteni. Egyetértünk-e vagy sem a progresszív szereplők olyan politikai követeléseivel és megközelítéseivel, mint az identitáspolitika és az interszekcionalitás aktuális formái, a gender fogalmának identitásként való értelmezése, a biztonságos terek, *trigger warning*, *no platforming* jelenségei, mindenképp biztonsággal kijelenthető, hogy ezek az aktivizmusok léteznek, és hogy ezekkel kapcsolatban nincsen konszenzus a progresszívnek tartott oldalon (Kováts 2017b). Az említett jelenségeknek vannak liberális kritikái (pl. Fox 2016; Lilla 2017), amelyek a szólásszabadság és a felvilágosodás jegyében vitatják ezeket; baloldali/marxista kritikái, amelyek azt állítják, hogy ezek a trendek, melyeket az angolszász kontextusban gyakran szélsőbálnak vagy társadalmi igazságosság harcosai-aktivizmusnak (*social justice warrior*, SJW) hívnak, valójában nem is baloldaliak (pl. Reed 2015; Fisher 2013; Mészáros 2017). Illetve, ezekkel részben átfedésben, van számos más feminista kritika is, mint például a 2017-es németországi viták (Feró, Gregor & Kováts 2017),¹³ vagy a gender fogalmának az aktivista szcénában való átalakulásával (pl. Reilly-Cooper 2016) és a kelet-közép-európai kontextus feminista aktivizmusával kapcsolatos viták (Bajusz & Feró 2018). Ezért, annak érdekében, hogy jobban megértsük a jobboldali populista ellenállást a „genderideológia” alá sorolt jelenségekkel szemben, olyan keretre van szükségünk, amely a diskurzus történeti gyökerei mellett a jelenség új oldalait és a hivatkozási alapként használt létező aktivizmusokkal kapcsolatos liberális, baloldali és feminista kritikákat is képes integrálni.

Egyelőre az az értelmezés a leggyakoribb, amely egyenlőségpártiak és egyenlőségellenesek, progresszívek vs. konzervatívok szembeállításának láttatja ezt a jelenséget (Hark & Villa 2015; Kuhar & Paternotte 2017; Verloo 2018). Ez egyfajta egymást tükröző kultúrharcnak tűnik, ahol az egymással vitázó oldalak általában adottnak veszik, hogy két tábor van, és ezen értékek mentén csapnak össze. Az egyik oldal megfogalmazásában a hagyományos, biztonságot nyújtó, családcentrikus oldal néz farkasszemet az önző, individualista szinglihordával vagy a világot lerombolni szándékozó genderideológusokkal — míg a másik oldalról nézve, az emancipált, jövőbe tekintő, progresszív tábor áll szemben a múltba ragadt nőgyűlölőkkel, akik a történelem rossz oldalán állnak. Megfigyelhető, hogy mindkét oldal ostromlott erődként mutatja be magát: *ők* azok, akik támadnak, *mi* pedig védekezünk; *mi* vagyunk a gyengébbek, *ők* az erősebbek; *mi* képviseljük az értéket, *ők* a rombolást; *mi* őszinték vagyunk, *ők* egy aljas politikai stratégiát követnek. Mindkét oldal érdekelt abban, hogy homogénnek tartsa saját táborát és a másikat is homogénnek ábrázolja. A közeg elvárja, hogy az ember „válasszon

---

¹³ A TNTeF lehozta ennek egy darabját Sabine Hark és Judith Butler tollából, akik vitáznak egy bizonyos feminista oldalról érkező kritikával, ld.: Butler & Hark 2017.

oldalt.”¹⁴ Aki rámutat a „progresszív oldal” belső ellentmondásaira, vagy olyan dolgokat bírál, amelyeket a jobboldal is bírál, azt a progresszív diskurzus jó esetben a jobboldal hasznos idiotájának tartja, esetleg rossz stratégiának, rosszabb esetben rásüti, hogy le is paktált a jobboldallal.

Azonban látnunk kell, és a fenti vázlatos elemzés is ezt kívánta igazolni: ez a progresszívek vs. konzervatívok kultúrharcos keret számos dolgot elfed. Az ún. progresszív táboron belüli ideológiai vitákat (akár a genderfogalommal, akár a pozicionalitás-fókuszú interszekcionalitás-megközelítéssel kapcsolatban); a progresszív ügyek beágyazódását a globális hatalmi rendbe (Kováts 2017b); vagy épp azt, hogy a nemek egyenlőségének kérdései nem helyezhetőek el az elfogadás-kirekesztés szimbolikus skáláján.

Barát Erzsébet (2015) pontosan fogalmazza meg a politikai szereplők ádáz harcával kapcsolatban, hogy a két, látszólag ellentétben álló politikai oldal „a feminizmusnak ugyanazt a jelentését termeli ki”. Mindkettő a másik oldalt,

a vitapartner jelentéskitermelő gyakorlatait látja és láttatja ideologikusnak, s mint ilyet, legitim módon üldözendőnek az ideológia-kritika vádját hangoztató védelmében, aki így mindig ‘érdekektől és ideológiától mentes,’ s ezért egyetemes érvényű, úgynevezett ‘objektív’, elfogulatlan jelentés jegyében szólalhat meg. [...] A szembenálló felek mindig csak a ‘másik’ felet látják, illetve láttatják ideológiák foglyának, vagy akár szándékos terjesztőjének, hogy aztán önmagukat ettől mentesnek gondolhassák el [...]. (Barát 2015, 50)

Barát amellet érvel, hogy fogadjuk el, hogy minden tudás pozicionált, de, Haraway nyomán, e „pozicionaltságot ne elvont logikai lehetőségként, hanem konkrét társadalmi erőviszonyok hálójában, adott társadalmi struktúrában elfoglalt helyként gondoljuk el. Ez teszi lehetővé az egyes tudások közti egybevetést” (51). Barát írása szintén bírálja az a jelenséget, amit én „A konszenzusok felszámolása” (2017b) című írásomban: azaz bizonyos jelenségek vitathatatlanságát, és e vitathatatlanság szerepét a kétféle pozíció látszólagos szembenállásának fenntartásában. E vitathatatlanság tarthatatlanságának belátása lehet végső soron az a pozíció, amellyel a hamis dichotómiát feloldhatjuk. Az én kritikám a progresszív aktivizmus követeléseire vonatkozik (Kováts 2017b), míg Barát ezt a gondolatot — helyesen — a jobboldali „genderideológia” diskurzus elemzésére is használja. Kifejti, hogy a két oldal — a technokrata *gender mainstreaming*et és a

¹⁴ A jelen tanulmány alapjául szolgáló előadásom, mely a NYIM „Nő és hatalom” című konferencián hangzott el, például ezt a kommentárt kapta az egyik konferenciabeszámolóban: „Visszaült három évvel ezelőtti, Soós Eszter Petronellával közös előadására és publikációjára — *amelyben még teljesen egyértelmű volt, hogy melyik oldalon áll. Most már inkább a „kívülálló” objektivitásával próbálta elemezni a jelenséget?*” (Antoni 2017).

„genderideológiával” riogató konzervatív oldalt értve ezek alatt — „dekontextualizálja a feminista kritika által bevezetett gender fogalmat”, ezzel időtlennek, és így megkérdőjelezhetetlennek ábrázolja saját érték-fogalmát, követelését pedig szükségszerű, a józan ész alapján belátható alapként (Barát 2015, 52).

A nemek egyenlősége és az LGBT-egyenlőség mellett elkötelezett oldal is aktívan szerepet vállal e hamis, kultúrharcos dichotómia újratermelésében. Alapjának egy lineáris fejlődés-elképzelés látszik, amelyben mintha lenne a fejlődésnek egy ideális útja. A kulturális fejlődésnek ezt az elképzelését, amely a feminista és LGBTQ-aktivizmusra is jellemző sok országban, egyébként baloldaltól is bírálják többek között azért, mert a ‘fejlődés’ iránya megegyezik a centrum-periféria hatalmi viszonyok irányával (Gagyí, 2016) amiben például Kelet-Közép-Európában a nőjogi és LGBT-aktivizmus a nyugati típusú aktivizmus importját hajtja végre a progresszió jegyében egyfajta elitstratégiaként (Bajusz & Feró 2018; Kováts 2017b). A híres queer studies kutató Dennis Altman és szerzőtársa ezt az LGBTQ-jogok vonatkozásában fogalmazza meg meggyőzően Észak és Dél viszonylatában:

[t]artós társadalmi fejlődés csak a társadalmakon belülről eredhet; külső szereplők esetleg táplálhatják a progresszív tendenciákat elköteleződés és párbeszéd által, de mi azt jósoljuk, hogy a kényszerítés (gazdasági vagy katonai értelemben) és a moralizálás inkább kontraproduktív. [...] Azt gyanítjuk, hogy a meleg felszabadítás nem egy előre lefektetett utat fog követni, amelyben minden országnak lesz egy „Stonewall-pillanata”, meleg kerületeket alakít ki és legalizálja a melegházasságot. (Altman & Symons 2016, 134; fordítás tőlem, K.E.).¹⁵

Ez a változatos szcéna és az egymást tükröző diskurzusok tarthatatlansága is arra invitál, hogy újra kell gondolnunk a „genderideológia” ellenségképe nyomán kialakuló társadalmi tér két tábor harcaként való megjelenítését. Nem elegendő tehát azt mondani, hogy vannak kivételek mindkét táborban (pl. nyitottabb konzervatívok vagy nőgyűlölő/homofób/transzfób baloldaliak), de nem igaz az sem, ha a toleranciát és az elfogadást egy lineáris fejlődésvonal mentén gondoljuk el, a homofóbiától/nőgyűlölettől az egyenlőség elfogadásának érett attitűdjéig.

¹⁵ Eredeti idézet: „[...] we anticipate that lasting social progress can ultimately only emerge from within societies; outsiders might nurture progressive tendencies through engagement and dialogue, but we anticipate that coercion (economic or military) and moralizing will tend to be counterproductive. [...] we suspect that gay liberation will not follow a predetermined trajectory in which each country has a ‘Stonewall moment’, creates gay districts and eventually legalizes gay marriage.”

Ezek a viták arra invitálnak bennünket, hogy a kulturális, elismerés alapú követeléseket materialitásukkal és a globális hatalmi viszonyokkal összefüggésben vizsgáljuk és viszont (Kováts 2018a), egy tágabb politikai átalakulás keretében, amelyben a gender fogalom szimbolikus kötőanyag: a „genderideológia” ellenfelei számára az ún. progresszív szereplők számos gyengeségét testesíti meg, és olyan terepet jelent, amelyen egy új rendért folyik a hegemon harc (Grzebalska et al. 2017). A magyar politikai helyzet is ilyennek tűnik, ezért elengedhetetlennek látszik a mélyben lévő okok keresése és megértése, az aggasztó trendekkel szembeni defenzív pozíció eddig nem bizonyult sikeresnek (sem az elemzés, sem a politikai cselekvés terén). Egy kutató felelőssége az lehet, hogy igyekszik alternatív értelmezési kereteket megfogalmazni ezekkel az egymást tápláló és legitimáló tükör-diskurzusokkal szemben. Ha ezt megteszük, talán arra jutunk, hogy kettőnél több tábor van (ahogyan például a jobboldali és a progresszív jelenségek bizonyos baloldali és feminista kritikusan állítják), vagy talán arra, hogy a törésvonalak változóban vannak, és a kulturális liberális/konzervatív tengely (már) nem alkalmas a tapasztalható jelenségek leírására.

Ahhoz, hogy ezt megteheszük, be kell látnunk, hogy a „két tábor”-értelmezés fenntartása ún. progresszív oldalon is tarthatatlan, és ehhez az angolszász viták pontosabb megértése kulcsként szolgálhat.

Minden bizarr esemény, új identitás és furcsa szubkulturális viselkedés [...] egy válaszra adott válaszként értelmezhető, ami szintén válasz egy másikra, mindegyik mérgesen felelve a másik létezésére. A Trumpista mémgyártók felgyorsítják a tabudöntögető anti-pízsi stílusukat válaszként a genderqueer Tumblr-felhasználókra,¹⁶ akik, a maguk részéről még érzékenyebbé válnak, még inkább meggyőződve arról, hogy az online szubkulturájukon kívüli világban rasszizmus, nőgyűlölet és heteronormatív elnyomás uralkodik. Ugyanakkor, a ‘szánalmasok’, a Trump-i trolloktól az alt-right-ig, a Hillary-lojalistákat — a Tumblr elsáncolt identitáspolitikáját és az interszekcionális, szólásszabadságellenes campus-baloldalt — bizonyítékként látják a nyugati civilizáció gyors összeomlására. Mindkét oldal egyre inkább leválik bármilyen kulturális főáramról — amely aligha hasonlít bármelyikre a kettőből (Nagle 2017, 7–8; fordítás tőlem).¹⁷

¹⁶ Tumblr-használók gender-listáját ld.: „Complete list” 2016.

¹⁷ Eredeti idézet: „Every bizarre event, new identity and strange subcultural behavior [...] can be understood as a response to a response to a response, each one responding angrily to the existence of the other. Trumpian meme-makers ramped up their taboo-breaking anti-PC style in response to gender-bending Tumblr users, who themselves then became more sensitive, more convinced of the racism, misogyny and hetero-normative oppression of the world outside of the online subcultures. At the same time, the ‘deplorables’, from the Trumpian trolls to the alt-right, view the Hillary loyalists — the entrenched identity politics of Tumblr

Felhasznált irodalom

- „[A Fidesz támogatja az isztambuli egyezmény kihirdetését.](#)” 2017. *Youtube*.
Letöltés: 2018. május 29.
- „[A genderkurzus éve.](#)” 2018. *Ki ette meg a misszionáriust?* Letöltés: 2018. május 29.
- „[A nők jogai emberi jogok — Nőkért Szabadegyetem Újra 4.](#)” 2017. Facebook. Letöltés: 2018. május 29.
- Altman, Dennis & Jonathan Symons. 2016. *Queer Wars. The New Global Polarization over Gay Rights*. Cambridge: Polity Press.
- „[Anglikán egyház: a gyerekek próbálják ki a legtöbb genderet.](#)” 2017. *Pesti Srácok*. Letöltés: 2018. május 29.
- Antoni, Rita. 2017a. „[A hatékony áldozatvédelem háritása a halogatástól a démonizálásig: Az Isztambuli Egyezmény sorsa Magyarországon.](#)” *Nőkért*. Letöltés: 2017. május 24.
- 2017b. „[Mi vagyunk azok, akiket itt hagyott a történelem? — NYIM 13. Nő és hatalom konferenciabeszámoló, 2. rész.](#)” *Nőkért*. Letöltés: 2018. május 29.
- „[Az Emberi Méltóság Központ állásfoglalása az Európa Tanács nőekkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről szóló egyezményének ratifikálásával kapcsolatban.](#)” 2017. *Emberi Méltóság Központ*. Letöltés: 2018. május 29.
- „[Az Isztambuli Egyezmény törvénybe iktatása a gender ideológia trójai falovát jelentheti Magyarország számára.](#)” 2017. *CitizenGO*. Letöltés: 2018. május 29.
- Bajusz, Orsolya & Feró Dalma. 2018. „[Progressivist gender-based activism as a means of social antagonism in Hungary through two case studies.](#)” *Sociologija* 40 (1): 177–193.
- Balogh, Lídia & Dinók Henriett. 2017. „Szólásszabadság a neoliberalizmus korában — a nyugati felsőoktatási színtereken zajló jelenkori viták tükrében.” *In Medias Res* 2: 339–360.

---

and the intersectional anti-free speech campus left — as evidence of their equally bleak view of a rapidly declining Western civilization, as both sides have become increasingly unmoored to any cultural mainstream, which scarcely resembles either bleak version.”

- Barát, Erzsébet. 2015. „Gender-ideológia kontra feminista ideológiakritika.” In Bolemant Lilla (szerk.) *Nőképek kisebbségben. Tanulmányok a kisebbségben (is) élő nőkről.* Pozsony: Phoenix PT, 49–54.
- Bettcher, Talia M. & Styker, Susan. 2016. „Introduction: Trans/Feminisms.” *Transgender Studies Quarterly.* 3 (1–2): 5–14.
- Biró, Marianna. 2018. „[Budapesten vizsgálja a női és gyermekjogok magyar helyzetét az Európai Parlament illetékes szakbizottsága.](#)” 168 óra. Letöltés: 2018. május 29.
- Butler, Judith & Sabine Hark. 2017. „A rágalom.” Ford. Huszár Ágnes. *TNTeF* 7 (2): 123–128.
- „[Complete List of Tumblr Genders \(SO FAR\).](#)” 2016. *Age of Shitlords.* Letöltés: 2018. május 29.
- Félix, Anikó. 2015. „Hungary.” In Kováts E., Pöim, M. *Gender as symbolic glue. The position and role of conservative and far right parties in the anti-gender mobilizations in Europe.* Brussels & Budapest: Foundation for European Progressive Studies & Friedrich-Ebert-Stiftung, 62–82.
- Feró, Dalma, Gregor Anikó & Kováts Eszter. 2017. „[A genderforradalmat felfalják saját gyermekei?](#)” *Üvegplafon Blog.* Letöltés: 2017. október 5.
- Fisher, Mark. 2013. „[Exiting the Vampire Castle.](#)” *The North Star.* Letöltés: 2018. május 29.
- Fox, Claire. 2016. *I find that offensive!* London: Biteback Publishing.
- Gagyí, Ágnes. 2014. „Az antipopulizmus mint a rendszerváltás szimbolikus eleme.” *Fordulat* 21: 298–316.
- „[Genderek népe, népek genere.](#)” 2017. 888. Letöltés: 2018. május 29.
- „[Gender is not an identity, it is a tool of patriarchy: A feminist view of gender-identity politics.](#)” 2016. *Gender Critical Greens.* Letöltés: 2018. május 29.
- „[Genderszak indul az ELTE-n.](#)” 2017. *Echo TV.* Letöltés: 2017. május 28.
- Green, Eli R. 2006. *Debating Trans Inclusion in the Feminist Movement: A Trans-Positive Analysis.* Haworth Press.
- Grzebalska, Weronika, Kováts Eszter & Pető Andrea. 2017. „[A gender mint szimbolikus kötőanyag: Miért lett hirtelen olyan fontos a társadalmi nem?](#)” *Kettős Mércé.* Letöltés: 2017. március 6.
- Hark, Sabine & Villa, Paula. 2015. *Anti-Genderismus. Sexualität und Geschlecht als Schauplätze aktueller politischer Auseinandersetzungen.* Bielefeld: Verlag.

- 2017. *Unterscheiden und herrschen: Ein Essay zu den ambivalenten Verflechtungen von Rassismus, Sexismus und Feminismus in der Gegenwart*. Bielefeld: Verlag.
- „[IKSZ: Az ELTE kiszolgálja a gender- és meleglobbi nyomulását?](#)” 2017. *Pesti Srácok*. Letöltés: 2018. május 28.
- „[Ki a faszagyerek — Orbán Viktor](#).” 2016. 888. Letöltés: 2018. május 29.
- Kováts, Eszter. 2017a. „The Emergence of Powerful Anti-Gender Movements in Europe and the Crisis of Liberal Democracy.” In Michaela Köttig, Renate Bitzan & Pető, Andrea (eds.) *Gender and Far Right Politics in Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 175–189.
- 2017b. „[A konszenzusok felszámolása — Jobboldali populizmus és a 'genderideológia' fenyegetése](#).” *Fordulat*, 22: 104–127.
- 2018a. „[Az igazságosság dilemmái a kultúrharok korában](#).” *Új Egyenlőség*. Letöltés: 2018. január 09.
- Kováts, Eszter & Pető Andrea. 2017. „Anti-Gender Discourse in Hungary. A Discourse Without a Movement?” In Roman Kuhar & Paternotte, David (eds.) *Anti-Gender Campaigns in Europe. Mobilizing against Equality*. London & New York: Rowman & Littlefield, 117–131.
- Kováts, Eszter & Soós Eszter Petronella. 2014. „[Félelem a dominó-elvtől? A gender-ellenes európai mobilizáció jelensége. Francia esettanulmány és magyar kilátások](#).” *TNTeF* 4 (2): 106–124.
- „[Közlegő EU szavazás a gender ideológia és az abortuszliberalizáció elfogadásáról](#).” 2015. *CitizenGO*. Letöltés: 2018. május 29.
- Kuhar, Roman & David Paternotte. 2017. *Anti-Gender Campaigns in Europe. Mobilizing against Equality*. London & New York: Rowman & Littlefield.
- Lilla, Mark. 2017. *The Once and Future Liberal. After Identity Politics*. Harper Collins Publishers.
- Malomvölgyi, Csilla. 2017. „[The dream of a common European asylum and migration policy from the perspective of women's rights in East-Central Europe](#).” In Kováts Eszter (ed.) *The Future of the European Union. Feminist Perspectives from East-Central Europe*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung, 57–68.
- Máté T., Gyula. 2017. „[Britannia megszűnt, itt a gender-állam](#).” *Máté T. — Kávé mellé*. Letöltés: 2018. május 29.
- Mázsár, Tamás. 2017. „[A kormány családtudományi mesterképzést indít, így tiltakozik a gender képzés ellen](#).” 24. Letöltés: 2018. május 29.

- Mészáros, György. 2017. „[Reconsidering the identity approach of the EU LGBT+ architecture from a feminist perspective.](#)” In Kováts Eszter (ed.). *The Future of the European Union. Feminist Perspectives from East-Central Europe*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung, 46–56.
- Metz, Tamás Rudolf. 2015. „[Movement Entrepreneurship of an Incumbent Party. The Story of the Hungarian Incumbent Party Fidesz and the Civil Cooperation Forum.](#)” *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 1 (3): 81–100.
- Murphy, Megan. 2018. „[Vancouver Women’s March becomes opportunity for misogynist threats against women.](#)” *Feminist Current*. Letöltés: 2018. május 29.
- Nagle, Angela. 2017. *Kill All Normies. Online Culture Wars from 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-Right*. Alresford: Zero Books.
- „[Nem a genderszegénységre.](#)” 2017. *Alapjogokért Központ*. Letöltés: 2018. május 29.
- „[Németh Szilárd: Soha nem fogjuk támogatni az isztambuli egyezményt.](#)” 2017. *Atv*. Letöltés: 2018. május 29.
- Nógrádi, Noá. 2017. „[A nők elleni erőszakkal szemben fellépni nem férfiellenes, és transzneműséghez sem vezet — Az Isztambuli Egyezményről.](#)” *Kettős Mércé*. Letöltés: 2017. május 29.
- Perreau, Bruno. 2016. *Queer Theory. The French Response*. Stanford: Stanford University Press.
- Polyák, Gábor & Urbán Ágnes. 2016. „Az elhalkítás eszközei. Politikai beavatkozások a médiapiac és a nyilvánosság működésébe.” *Médiakutató* 17 (3–4): 109–123.
- Pörge, Béla. 2017. „[A gendersemleges az év legidegesítőbb szava Hollandiában.](#)” 888. Letöltés: 2018. május 29.
- Reed, Alfred. 2015. „[Identity Politics Is Neoliberalism.](#)” *Ben Norton*. Letöltés: 2018. május 29.
- Reilly-Cooper, Rebecca. 2016. „[Gender is not a spectrum.](#)” *Aeon*. Letöltés: 2018. május 28. [Magyar fordítás: „[A társadalmi nem nem egy spektrum.](#)”]
- Reintke, Terry. 2018. „[How does it feel to discuss with the Hungarian government.](#)” *Facebook*. Letöltés: 2018. május 29.

- Rétvári, Bence. 2016. „[K/11833/1. számú iromány. Mi a kormány álláspontja a társadalmi nemek eltörlését célul tűző ún. genderelméletről? Írásbeli válasz interpellációra/kérdésre.](#)” *Országgyűlés*. Letöltés: 2018. május 29.
- Scheele, Sebastian. 2016. *Von Antifeminismus zu 'Anti-Genderismus'? Eine diskursive Verschiebung und ihre Hintergründe*. Berlin: Heinrich-Böll-Stiftung.
- Scott, Joan Wallach. 2001. „Társadalmi nem (gender): A történeti elemzés hasznos kategóriája.” In Joan Wallach Scott (szerk.): *Van-e a nőknek történetük?* Budapest: Balassi Kiadó, 126–160.
- Sümeghi, Lóránt 2017a. „[Az ELTE elindítja a világ legnagyobb áltudományának mesterszakát.](#)” 888. Letöltés: 2018. május 29.
- 2017b. „[Már a gyerekekkel is kitölteti a gendertesztet a brit egészségügy.](#)” 888. Letöltés: 2018. május 29.
- Székelyné Csuka, Olga & Székely Zoltán. 2017. „[Korrekt beszéd a nemekről.](#)” *Magyar Idők*. Letöltés: 2018. május 29.
- Szilvay, Gergely. 2017. „[Miért is lett szitokszó a gender?](#)” *Mandiner*. Letöltés: 2018. május 29.
- Varga, Áron. 2016. „A GONGO-jelenség és kormányzati civilek Magyarországon.” In: Antal Attila (szerk.) *A civilek hatalma. A politikai tér visszafoglalása*. Budapest: Noran Kiadó, 234–248.